

ЛОКАЛЕН ЕКОНОМСКИ
ПЛАН ЗА РАНЛИВИ
КАТЕГОРИИ НА ГРАЃАНИ,
ПОВРАТНИЦИ И ЧЛЕНОВИ
НА НИВНИТЕ СЕМЕЈСТВА ЗА
ОПШТИНА САРАЈ

Оваа публикација е подготвена како дел од проектот „Пат кон отпорност и реинтеграција на ранливите семејства во заедницата “што ја спроведува конзорциум од организациите: Македонски центар за меѓународна соработка-МЦМС, Нексус – Граѓански концепт, Иницијатива за европска перспектива-ИЕП, Хоризон Цивитас и Плеиаидес. Проектот е поддржан од Глобалниот фонд за ангажираност и отпорност на заедницата-ГЦЕРФ.

Содржината на оваа публикација е единствена одговорност на авторот и на ниту еден начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на ГЦЕРФ или другите организациите што ја спроведуваат програмата.

Автор: Горан Велески

февруари – април 2022

Содржина

Резиме	3
Методологија за изработка на локален економскиот план за ранливи категории на граѓани и реинтеграција на повратниците и членовите на нивните семејства во општина Сарај	5
Основни податоци за општина Сарај	6
Ресоцијализацијата, рехабилитацијата и реинтеграција на повратниците и членовите на нивните семејства	8
Економска реинтеграција – Стратешка цел и мерки	10
Идентификување на бариерите со кои се соочуваат повратниците и членовите на нивните семејства на пазарот на трудот	10
Кариерно насочување.....	11
Јакнење на квалификации и вештините поврзани со вработувањето	11
Субвенционирано вработување во граѓански организации со социјална мисија (социјално претпријатие) или општествено одговорни претпријатија	12
Самовработување	13
Препораки.....	15

Локален економски план за ранливи категории на граѓани вклучително повратници и членовите на нивните семејства за општина Сарај

Резиме

Процесот на економско интегрирање на ранливите категории граѓани носи во себе низа предизвици, а посебно кога станува збор за повратници кои веќе се соочуваат со социјална исклученост и маргинализација. За да обезбедиме успешна реинтеграција на овие лица, потребна е заедничка соработка на сите општествени чинители, почнувајќи од државните органи за безбедност, Националниот комитет за спречување насилан екстремизам и борба против тероризмот, надлежните министерства, центрите за социјална работа, здравствените установи, па се до општините, училиштата и семејството. Медиумите имаат големо влијание врз јавната свест, бидејќи од начинот на кој информираат и употребата на соодветни термини зависи како ќе бидат претставени и прифатени овие лица во нивните заедници.

Во процесот на реинтеграција не може и не треба да се применува унифициран пристап, од причина што повратниците се разликуваат во однос на нивната психофизичка состојба, ставови, гледишта, уверувања и потреби. Приспособен пристап за секој повратник, преку креирање на индивидуални планови би бил од голема корист. Мора да се има предвид фактот дека пред да се пристапи кон економска интеграција на повратниците, потребно е најнапред да бидат реализирани одредени компоненти како важни предуслови за лицето да може да се стекне со образование или одредени вештини за да конкурира на пазарот на работна сила. Потребно е претходно да добие соодветна психосоцијална поддршка, лекарска нега, помош за издавање на потребните документи, да му се обезбеди живеалиште, правна помош и сл.

Економска реинтеграцијата е процес преку кој ранливите категории на граѓани добиваат граѓански статус, одржливо вработување и приходи¹. Меѓутоа голем проблем кај одредени ранливи категории на граѓани е тоа што не ни сакаат да најдат работа, навикнати да живеат од социјална помош. Имено, при евентуално нивно вработување, не само што ја губат помошта од државата, туку и се соочуваат со ризикот од присилно извршување врз нивните примања поради поранешни долгови.

¹ Integrated Disarmament, Demobilization and Reintegration standard (UN, 2006).

Затоа, како и во поголемиот број општини, така и во општина Сарај има неформална економија која претставува „адекватно“ место за вработување на лицата без страв дека ќе ја изгубат загарантираната минимална помош. Непријавените вработени и детскиот труд не се непознати во Општина Сарај. Скоро во сите економски сектори пред се кај микро и малите компании има непријавени вработени. Меѓутоа Општина Сарај последниве десет години доживува голем напредок на економски план. Развиена инфраструктура, амбуланти, аптеки, училишта, ресторани и изградба на луксузна населба во склоп на општината. Исто така во општина Сарај постојат граѓански организации со социјална мисија кои можат да дадат поддршка на ранливите категории при образованието или стручното усовршување, како и општествено одговорните претпријатија кои би можеле да помогнат во економската интеграција. Истите може да бидат заинтересирани за обуки на работно место на овие лица и за нивно вработување преку субвенции на плати.

Во општина Сарај има претпријатија од секторите земјоделие, преработка, трговија на големо и мало, градежништво, текстил и туризам. Сите овие претпријатија имаат потреба од работници. Најголема е потребата од градежни работници, келнери и кувари кои се дефицитарни на пазарот на трудот.

Општина Сарај има и голем туристички потенцијал со Матка, а со тоа и отворање на можности за вработување не само во туристичките локали туку и во придружните активности. Исто така се најавува поголема инвестиција на езерото Треска што ќе има силно влијание врз локалната побарувачка на работна сила за градежни работници, кувари и келнери, а истите преставуваат дефицитарни на пазарот на трудот.

Преку адекватни обуки на работно место и субвенционирано вработување преку субвенции на плати кои ги овозможува Центарот за вработување Скопје, повратниците може да се вработат и да имаат кариерен напредок. Лицата од општина Сарај кои сакаат да отворат свој бизнис може да ја користат мерката за самовработување со која добиваат неповратен грант.

Методологија за изработка на локален економскиот план за ранливи категории на граѓани и реинтеграција на повратниците и членовите на нивните семејства во општина Сарај

Економскиот план за ранливи категории на граѓани, како и реинтеграција на повратниците и членовите на нивните семејства во општеството, во општина Сарај е подготвен со систематско собирање, организирање и синтетизирање на достапните информации.

Истражувањето беше насочено кон разбирање за контекстот во земјата на национално и локално ниво, како и приоритетите и трендовите на економската реинтеграција на повратниците и членовите на нивните семејства. Исто така, подеднакво важно, се идентификуваа јазовите со кои се соочуваат повратниците и членовите на нивните семејства и кои треба да се решат за време на понатамошната економска реинтеграција.

Активностите вклучуваат анализирање на постојната литература, анализа на секундарни податоци и креирање референтна листа, така што сите документи се организирани и лесно достапни.

Анализата на постојната литература релевантна за економска реинтеграција вклучуваше разгледување на постојната регулатива, стратешките документи, акциските и оперативните плановите, извештаите за имплементација, новинарски текстови и сл. Исто така, се разгледуваше научна литература од практиките во другите држави и локални заедници кои се соочуваат со овој проблем.

По прегледот на постојната литература се започна со анализа на јавно достапните податоци, како што се демографските податоци, економските податоци, социјалните податоци, образовните податоци, како и податоците од пазарот на трудот. Податоците се користеа со цел да се согледа состојбата и да се предложат политики/мерки за економска реинтеграција, изработени врз основа на достапните податоци.

При изработката на Економскиот план за реинтеграција на локално ниво се користеа сознанијата од драфт-Истражувањето за потребите на пазарот на трудот за повратниците и нивните семејства, кое се спроведуваше во преодот пред подготовка на економските планови.

Основни податоци за општина Сарај

Општина Сарај е една од руралните општини под Град Скопје. Општината се наоѓа во северозападниот дел на Градот Скопје и се граничи со општината Горче Петров на исток, Јегуновце и Желино на запад и Сопиште и Карпош на Југоисток.

Во општина Сарај има 24 населени места: Сарај, Љубин, Лака, Крушопек, Грчец, Шишево, Глумово, Матка, Горна Арнакија, Долна Арнакија, Семениште, Чајлане, Буковиќ, Паничар, Раховиќ, Ласкарце, Бојане, Кондово, Долно Свиларе, Горно Свиларе, Радуша, Ворца, Рашче, Копаница. Вкупната територија изнесува 24 km². Се смета за средна/голема рурална општина, со густина на населеност од 149 жители на km².

Слика 1: Карта на општина Сарај со селските атари

Според пописот од 2002 година на територијата на општина Сарај живеат вкупно 35.408 жители. Жителите припаѓаат на повеќе националности. Најголем број од нив односно 91,53% се жители од албанска националност, 3,89% се жители од Македонска националност, 3.16% се Бошњаци, 0,127 се Турци, 0,771% Роми, 0,051% Срби и 0,47%

останато. Во општината има 7.982 домаќинства и бележи годишен пораст на населението.²

Во Општината има 569 активни деловни субјекти од кои 360 микро, 196 мали, 9 средни и 4 големи. Во однос на економска состојба во општина Сарај евидентно е дека двигател на економскиот развој на општината се микро и малите бизниси, кои сочинуваат дури 97,7% од вкупниот број на активни субјекти.

Во однос на активни деловни субјекти по сектори на дејноста во општината има 117 субјекти кои работат во областа на градежништвото, 52 во преработувачката индустрија, 188 во трговија на големо и трговија на мало; поправка на моторни возила и мотоцикли, 83 во транспорт и складирање, 33 во дејноста објекти за сместување и сервисни дејности со храна и итн.

Во 2017 година, општината имала вкупно 540 вработени, од кои 31 биле вработени во општинската администрација, а останатите во општинските јавни претпријатија.

Согласно со последните податоци од Државниот завод за статистика во 2017 година во установите за згрижување и воспитание на деца - детски градинки / центри за ран детски развој имало 49 деца и 5 вработени.

Во средното училиште на Град Скопје „Сарај“ кое се наоѓа на територија на општина Сарај се запишуваат околу 200 ученика од кои 100 во стручно образование. Во училиштето може да се изучуваат 3 профили на албански јазик и тоа: економски техничар, бизнис администратор и медицинска сестра.

² Дополнет предлог на Стратегија за регионален развој на Република Северна Македонија 2021-2031, Скопје, февруари 2021 година

Ресоцијализацијата, рехабилитацијата и реинтеграција на повратниците и членовите на нивните семејства

Процесот на реинтеграција на повратниците и членовите на нивните семејства опфаќа збир на систематски активности што се спроведуваат за повторно вклучување на поединецот во општеството, кој поради одредени причини е маргинализиран. Во рамките на целиот процес се развиваат специфични планови и програми кои обезбедуваат терапевтска и психолошка поддршка, образование, стручно оспособување, вработување, спорт и физички вежби, пристап до културни активности, здравје, грижа и унапредување на социјалните односи.

При третманот на овие лица посебно внимание треба да се посвети на образованието и стручното оспособување, здравствена превенција, создавање работни навики, развивање на чувството на одговорност кон себе, другите личности и општествените барања.

Процесот на ресоцијализација ќе го поттикне поединецот на усвојување на нови вредности, ставови и вештини дефинирани како соодветни според нормите на едно општество, односно коригирање на општествено негативните сфаќања, навики и мислења.

Фактот е дека радикалното толкување религијата и радикалните идеологии се главна причина за регрутирање на странските терористички борци и нивно учество во странски конфликти, но тука се надоврзува и чувството на исклученост и недостаток на припадност кон општеството. Затоа е потребно во процесот на нивна ресоцијализација и реинтеграција акцентот да се стави во јакнење на нивната доверба во системот на општеството и преку еден холистички пристап да се влијае на нивните ставови и верувања. За да успее процесот на де радикализација, најважно е лицата да стекнат доверба во помошта која им ја нуди општеството.

Економската реинтеграција е втор чекор во целиот процес и со истата треба да се отпочне откако ќе бидат надминати предизвиците, односно проблемите со кои се соочуваат повратниците и членовите на нивните семејства по враќањето во земјата или по издржувањето на казната затвор.

Имено, откако ќе обезбедат лична документација, следен предизвик е остварување на правото на социјална заштита како месечна финансиска поддршка согласно Законот за социјална заштита.

Домувањето е нареден проблем кој треба да се реши, од причина што голем дел од повратниците немаат свое живеалиште.

Следен проблем е вработувањето и пристапот до пазарот на трудот, како важен сегмент од планот за интеграција, бидејќи работниот третман се смета за најнефективна алатка во интеграцијата на ранливите категории на граѓани. Потребна е силна институционална поддршка, која ќе им помогне да добијат информации за можностите за вработување.

Од големо значење е оценка на целокупната здравствената состојба (физичка и психичка) и поддршка при решавање на здравствените проблеми. Исто така, треба да се има предвид дека овие лица поминале низ трауми поради нивната депортација, брзо менување на средината итн., така што постои потреба од психолошка поддршка и социјализација.

Креирање на лични профили и проценка на ризик, психолошко советување од страна на обучени психолози, кои ќе можат да остварат комуникација со лицата, затоа што станува збор за сериозно трауматизирани лица, кои се нечувствителни на бруталност и насилство. Како основа за изработка на индивидуалните планови за реинтеграција треба да се земе проценката на нивните потреби, нивната психофизичка состојба и способностите и вештините со кои располага повратникот.

Со обезбедување на бесплатна правна помош, информирање за правата и обврските ќе им се помогне на лицата да стекнат доверба во општествениот систем.

Во рамките на овој Проект планирани се мерки и активности со кои успешно ќе се менаџира процесот на интеграција, а овој документ ќе даде посебен осврт на мерките и активностите кои треба да се реализираат во поглед на економската интеграција, односно активно вклучување на целните групи на пазарот на трудот. Во рамките на документот ќе бидат опфатени и образовните квалификации и вештини кои треба да ги стекнат ранливите категории на граѓани, како важен предуслов за да најдат вработување, но и за успешна целосна интеграција.

Економска реинтеграција – Стратешка цел и мерки

Стратешка цел на планот за економска реинтеграција е обезбедување на можности за пристојно вработување и приходи на ранливите категории на граѓани вклучително повратниците и членовите на нивните семејства.

Клучните активности за економско јакнење и вработување за ранливите категории на граѓани бара холистички пристап на чинителите во Општина Сарај во однос на креирање на мерките, како и размената на податоците и информациите.

Учесници во економската интеграцијата на повратниците и нивните семејства на локално ниво се: Општина Сарај, Центарот за вработување-Скопје, локалните општествено одговорните претпријатија, локалните граѓански организации со социјална мисија (социјалните претпријатија), локалните понудувачите на сертификирани обуки на возрасни, Центарот за социјална работа Скопје и средните стручни училишта на локално ниво.

Економскиот план за интеграција ги предвидува следниве мерки:

Идентификување на бариерите со кои се соочуваат повратниците и членовите на нивните семејства на пазарот на трудот

Во насока на пристојно вработување на ранливите категории постојат повеќе можни бариери со кои може да се соочат како што се: немање адекватно образование, немање работно искуство, грижа за членовите во фамилијата, лоша финансиска состојба, неформална работа, лимитиран пристап до образование, лимитирана здравствена и социјална поддршка, немање доволно информации за можностите, стигматизација, недостаток на можности за егзистенција, обесхрабреност и друго.

Со овој прв чекор во економската интеграција потребно е кариерниот советник да ги анализира потребите на работодавачите во локалната економија како што се туризмот, земјоделието, трговијата на големо и мало и сл., како и квалификациите и вештините кои ги имаат повратниците и членовите на нивните семејства. Целта на оваа анализа е да се дознае кои понатамошни чекори треба да се преземат во професионалниот развој. Овие јазови во нивната вработливост треба да се надградат со понатамошни обуки, субвенции и сл.

Центарот за вработување Скопје има ограничен пристап до повратниците и нивните семејства на пазарот на трудот, затоа вклучувањето на локалната заедница од општината Сарај, граѓанските организации и локалниот приватен сектор може да биде од голема корист во целиот тек на процесот.

Кариерно насочување

Кариерното насочување е улога на пазарот на трудот која ја нема на локално ниво во општина Сарај. Целта е преку кариерното насочување да им помогне на ранливите категории на пазарот на трудот, вклучувајќи ги повратниците и членовите на нивните семејства да управуваат со нивните кариери, да го направат правилниот избор во образованието, обуките и пред се во изборот на соодветното занимање. За да се имплантира оваа активност потребно е да се обезбеди услугата надвор од веќе можните јавни услуги. Кариерните советници на локално ниво може да бидат професионалци во своето занимање, но пред се мора да бидат лица од локалната заедница, кои можат да ја добијат довербата кај ранливите категории на граѓани, како и повратниците и членовите на нивните семејства.

Центрите за вработување ги нудат услугите за помош при барање на работа, мотивациски обуки, обуки за подготовка за вработување и за работа, професионална ориентација и кариерно советување и посредување за вработување. Овие услуги, вклучувајќи ги тука и индивидуалните планови за развој, не се адекватно обезбедени од јавните институции поради слабите капацитети и преставува јаз во економската интеграција.

Јакнење на квалификации и вештините поврзани со вработувањето

Стручните обуки обезбедуваат развој на вештини во широк опсег на професионални области, преку учење во училища и на работно место. Истите треба да се дизајнирани да ги градат вештините и знаењата кај овие лица, кои се во линија со потребите на работодавачите. Овие обуки играат клучна улога во обезбедувањето подобра долгорочна вработливост³.

Во 2021 година лицата што посетува обука преку мерката добија месечен надоместок во висина од 9.000 денари со вклучено осигурување во случај на несреќа на работно место и данок на личен доход за времетраењето на обуката од 2 до 4 месеци. Работодавачот може преку кофинансирање да го зголеми износот од месечниот надоместок за времетраењето на обуката, што соодветно ќе се рефлектира во договорот. Спроведувачите на обука добиваат надоместок во висина до 30.000 денари за лице на обука. Во регионот на општина Сарај нема провајдери за верификувани обуки, кои нудат квалификации од различни области, во областа на Град Скопје има околу 80 верификувани обуки од различни области. Можноста за обуки на ниво на Град Скопје во кои може да учествуваат овие лица и да се здобијат потребните квалификации, може да се видат на веб страната на Центарот за образование на возрасни на следниов линк [Листа на програми – TIS \(cov.gov.mk\)](https://www.gov.mk).

³Vocational Education and Training (VET) and Adult Learning, OECD 2022.

Обуките финансирани од Агенцијата за вработување преку Центарот за вработување Скопје се многу лимитирани, затоа што зависат од интересот на невработените лица да формираат групи кои имаат интерес за ист вид на обука во исто место, и од расположливоста на верификувани спроведувачи на обуки.

Општина Сарај може во соработка со веќе верификувани спроведувачи на обука да ги имплементира обуките. Исто така, во соработка со општествено одговорните работодавачи, граѓанските организации со социјална мисија и коморите може и самостојно да иницира и креира провајдери, кои ќе имплементираат верификувани обуки.

Покрај обуките за задоволување на побаруваните занимања на пазарот на труд кај верификувани спроведувачи на обука, согласно со Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот има и други видови на обуки, како што се: обука на работно место за познат работодавач, on-line обуки, обуки за развој на дигитални вештини, практиканство, обуки за странски јазици и др. Истите преставуваат добра можност за вработување, пред се на лицата кои веќе имаат вештини кои се барани од страна на работодавачите. Овие обуките се спроведуваат од страна на Агенцијата за вработување, преку Центарот за вработување Скопје. На територија на општина Сарај, нема верификувано обуки за вештини, но на територија на Градот Скопје постојат 12 верификувани обуки за вештини, кои може да се видат веб страната на Центарот за образование на возрасни или на следниов линк [Листа на програми – TIS \(cov.gov.mk\)](https://cov.gov.mk).

Обуките имаат за цел да ги подобрат вештините и квалификациите на ранливите категории на граѓани вклучително и повратници и членовите на нивните семејства за нивна поуспешна интеграција на пазарот на труд. Кај лицата кои имаат неадекватни вештини за пазарот на трудот, обуката претставува единствена и неопходна мерка за долгорочна економска интеграција. Имајќи во предвид дека на територијата на општина Сарај има развиена економија во градежништвото, туризмот и угостителството, трговијата на големо и мало, производство, обука на работно место може да претставува првиот чекор во професионалниот развој, а со тоа и чекор поблиску до долгорочна економска интеграција и вработување.

Субвенционирано вработување во граѓански организации со социјална мисија (социјално претпријатие) или општествено одговорни претпријатија

Субвенционирано вработување на плати е добра можност за најранливите лица на пазарот на трудот. Субвенционирано вработување може да се имплементира преку вработување на овие лица во граѓански организации со социјална мисија или/и социјални

претпријатија. Субвенционираното вработување треба да биде во комбинација со обука и менторство, со цел долгорочна интеграција на примарниот пазар на трудот.

Со мерката во 2021 година се субвенционираа платите во износ од 19.000 денари месечно, како субвенција на платата на вработеното лице за период од 3, 6 или 12 месеци. Работодавачот можеше да му исплати на работникот и повисока плата. Вкупната финансиска поддршка за едно лице за период од 3 месеци изнесува 57.000 денари; за 6 месеци изнесува 114.000 денари и за 12 месеци изнесува 228.000 денари. Средствата се исплаќа еднократно за целиот период на субвенционирање, по реализацијата на вработувањето со полно работно време, во согласност со одредбите и условите наведени во Договорот за субвенција.

Во општина Сарај локалните работодавачи може да бидат заинтересирани за субвенции на плати за овие лица пред се во областите кои имаат дефицит на работници како што се градежништвото, туризмот и угостителството. Лицата кои се најподготвени за вработување, може да бидат поддржани со субвенции за вработување за да влезат на примарниот пазар на труд, без да се вклучат социјалните претпријатија. Исто така, лицата кои се најподготвени за вработување може да се вработат во општествено одговорни претпријатија. Сите овие лица треба дополнително да бидат поддржани со советување, менторство и обука.

Локалните чинители имаат соработка со општествено одговорни претпријатија, кои може да се јават како потенцијални работодавачи и на овие лица. Соработката на локалните чинители со стопанските комори (пред се Сојузот на стопански комори на Северно-Западна Македонија), може да биде особено релевантна во однос на во мапирање на општествено одговорни претпријатија.

Соработката со граѓанскиот сектор и мапирањето на граѓанските организации може да биде првиот чекор во воспоставување на инфраструктура за активација и вработување. Листата на граѓански организации на ниво на општина Сарај (исто и на Град Скопје) може да се најде преку веб страната на Централниот регистар на следниот линк [Систем за централизирано најавување на корисници - Централен Регистар на Република Северна Македонија \(crm.com.mk\)](http://Систем за централизирано најавување на корисници - Централен Регистар на Република Северна Македонија (crm.com.mk).).

Самовработување

Сите лица кои сакаат да отворат свој бизнис може да учествуваат во програмата за Самовработување. Оваа програма е адекватна пред се за лицата кои имаат знаења и вештини како на пример што се занаетчиите. Со мерката ќе се поддржат невработените лица во основање сопствена фирма, формализирање на веќе постоечка (неформална) дејност, грантови за опрема и материјали. Непосредна цел е создавање на правни субјекти (микро бизниси) со отворање на нови работни места, преку поттикнување на

побарувачката на пазарот на трудот со самовработување. Оваа мерка е дел од Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот, кој го имплементира Агенцијата за вработување во соработка со Агенцијата за развој на претприемништвото.

Учесниците во мерката поминуваат 30 часовна обука за претприемништво и подготвуваат бизнис идеја. Најдобрите кандидати добиваат дополнителна советодавна помош за изработка на бизнис план. При изработка на бизнис планот, учесниците имаат поддршка од советник кој го води во процесот на изработка.

Учеството во оваа мерка налага претпазливост, пред се имајќи ги предвид обврските кои ги преземаат лицата кои ќе добијат грант, од причина што вообичаено малите бизниси се ранливи.

За учество во оваа мерка, потребно е локалната заедница да воспостави контакт со Центарот за вработување Скопје и навремено да го информира лицето потенцијален учесник за постапката, правата и обврските.

Препораки

1. Работодавачите од Општина Сарај имаат побарувања за работна сила во градежништвото, земјоделието, туризмот, угостителството, трговијата на големо и мало и сл. Обука на работно место во комбинација со субвенции на плати преставуваат примамлива можност за работодавачите да ги вработат лицата повратници и членови на нивните семејства.
2. Лицата кои имаат знаења и вештини од одредени занаети може да добијат грант за самовработување. Грантот за самовработување ќе преставува силен стимул во нивната економска интеграција.
3. Унифициран пристап, односно општи мерки за планираните процеси на реинтеграција нема да дадат резултати, од причина што повратниците се различни личности и потребен е приспособен пристап за секој повратник. Навремената детекција и брзата активација на пазарот на трудот, може да има клучна улога при нивната вработливост. Агенцијата за вработување и другите институции кои можат да влијаат на економската реинтеграција има ограничен пристап до повратниците и нивните семејства, затоа вклучувањето на локалната заедница, граѓанските организации и локалниот приватен сектор може да биде од голема корист во целиот процес. Кариерниот советник во соработка со приватниот сектор а имајќи ги во предвид постојните Активни политики на пазарот на трудот може да допридонесе до кариерно напредување и нивно вработување.
4. Кариерните советници на локално ниво може да бидат професионалци во своето занимање, но пред се мора да бидат лица кои можат да ја добијат довербата кај повратниците и членовите на нивните семејства. Во општина Сарај може да се мапираат можните кариерни советници кои имаат неформално лидерство и доверба од жителите на локалната заедница.